

Recension:

Kerstin Ekman: *Herrarna i skogen*. Albert Bonniers förlag, 2006

”Ingenstans kan vi idag åka för att se en sådan skog”. Detta är en central mening i Kerstin Ekmans essäistiska bok *Herrarna i skogen*. Ekman tar sin utgångspunkt i en medeltida ballad om herr Olof, som tidigt en morgon rider ut och möter älvorna i skogen. Han avvisar älvadrottningens invit om att dansa, och rider hem igen, men har fått ett osynligt sår, en förbannelse, och dör när han kommer hem, precis innan sitt bröllop. Skogen som platsen Utanför, som källa till rädsla och skräck, är ett av de teman som kommer åter och åter i boken. Ett annat är skogen som platsen för det vilda, där naturen härskar och där otämjda mänskliga beteenden som röveri och sexualitet har sin hemvist. Skogen är fram till våra dagar motbilden till civilisationen.

Ekman har läst texter om skogen från antiken, där skogen beskrivs av romerska historiker som slagfält och vildmark. Hon har närstuderat nordiska och kontinentala balladers bildspråk och medeltidens beskrivningar av skogens vilda djur. Hon tolkar barockens svulstiga och förromantiska allegorier, där skogen både står för renhet och oskuld, och för skräck och mörker. Hon har noga följt den tidiga upplysningstidens naturforskare i hämlarna och skildrat deras försök att systematisera och nyttiggöra den oändliga resurs man tyckte sig se i skogen. Fågelmålare, botaniker och mykologer gjorde spirande och ambitiösa försök att täcka in skogens hela variation. Artonhundratalets romantiska, ibland naiva och stundom pekoralistiska poeter citeras och diskuteras.

I slutet av förrförra seklet blev den svenska skogen på en gång en ekonomisk resurs i stor skala, som exportvara, och föremålet för sentimentalitet och nationalistiskt identitetsbygge. Denna dubbla roll kom till uttryck inte minst i läroböcker omkring sekelskiftet. Barnen fick lära sig älska och skydda skogen, och samtidigt läsa detaljerade skildringar av hur avverkning och virkeshantering går till. Nittonhundratalets modernister och författare med tidiga gröna ideologier, som Harry Martinsson, lade grunden till en noga inkänd och kunnig förståelse för skogen som *ekosystem* – ett ord som inte fanns förrän i slutet av 1930-talet trots att tankarna på naturen som sammanhängande nät fötts långt tidigare.

Att Ekman levtt sitt liv med skog går inte att ta miste på. Allra mest gripande är hennes skildringar av egna naturupplevelser, från barndomens bärplockningar till det egna markinnehavets detaljkunskap om både påtagliga och övernaturliga innevånare. Hundarna gör ståndskall, doftticken gäcker med sin söta lukt, älgens maginnehåll väller ut vid passningen och stinker över stövlarna. Som i många av Ekmans romaner är skogen en plats som är trygg

för människor, en reträtt, en fri flyktväg - trots att där finns mörker och oknytt. Men också hotet mot skogen blir smärtsamt i sin självupplevda tydlighet, när Ekman beskriver hur hon ligger om natten och hör timmerlassen dundra förbi på skogsbilvägen. Ödsligheten och oframkomligheten på ett intorkat hygge förmedlas gastkramande. Det är först när samhället börjar vinna slaget mot vildmarken som tryggheten hotas.

När jag läst Ekmans romaner har jag ofta reagerat mot en viss fientlighet mot människorna, en misstänksamhet och ett främlingsskap, som kanske inte har varit medvetet. I *Herrarna i skogen* är de korta glimtarna av jaktlaget, bygdeföreningarna, och den egne makens närvaro tvärtom fyllda av en handfast samvaro och av friluftsliv när det är som mest socialt, sensuellt och lärorikt. Det är ljusst och accepterande.

Ekman är aldrig sentimental. Men sin grundläggande, modernitets- och civilisationskritiska hållning, romantisk eller inte, kan, eller vill, hon inte dölja. Ju mer vi knaprar, eller hugger åt oss av, naturen, desto värre. En återkommande bild är författarens egen dröm om hur hon flyger över ett förhistoriskt Europa, där små lyckor, gläntor och eldar glimmar i det tjocka skogstäcket. Det är, för att använda Astrid Lindgrens uttryck, en vy över ”sagornas och lägereldarnas tid”. Avmystifieringen av världen är ett återkommande tema bland modernitetskritiker. Upprepade gånger citerar Ekman en tjänsteman som försöker utdöma ordet ”skog”. Jag kommer att tänka på Theodor Adorno och Max Horkheimer, som i en svidande vidräkning med ”upplysningen”, dvs. moderniteten, skrev att ”Språket [...] har förvandlat promenaden till motion och maten till kalorier, ungefär som den levande skogen i franskt och engelskt vardagsspråk har blivit rätt och slätt ’trä’”. De enda ord som försvarar skogens värden mot avmystifieringen är själva vetenskapliga ord, som *biologisk mångfald* och *biotop* (ett ord som Ekman något syrligt menar att Naturskyddsföreningen ”släppt” som namn på en skyddsvärd skog).

Det är en grannliga uppgift att som forskare recensera en skönlitterär bok om ett ämne som fackligt är ens eget landskap. Det vetenskapliga läsandet och skrivandet präglar synen så att man letar efter kanon, först vill ha överblicken och kanske en redovisning av principer och metoder. *Herrarna i skogen* bygger delvis på forskningsrön, som redovisas, inte i referensform, utan som kapitelvis ordnade läslistor i slutet av boken. Men den är inte en forskningsprodukt i traditionell mening. Om Ekmans bok vore traditionellt vetenskaplig hade jag här beklagat den aktuella etnologiska, ekonomisk-historiska och miljöhistoriska forskning på temat svensk skog som utelämnats. Men med en sådan rik flora av bakgrundsläsning och med så många friska källor av tidigare aldrig ihoptänt vetande, är det onödigt.

Själva strukturen i *Herrarna i skogen* är märklig och svår att få grepp om. Nytt blandas med gammalt, vetenskapshistoria med egna upplevelser, poesi med skogliga utredningsfakta. Det är först oerhört tröttande att läsa, innan man släpper taget och ger sig hän i ett kaos som jag tror Ekman medvetet icke-organiserat för att texten skall bli en metabild av skogen själv, djup, vindlande, vilseledande och strukturerad i en högre ordning. Det är meningen att vi skall gå vilse. Gång på gång kommer vi tillbaka till samma punkt, som om vi tappat karta och kompass och irrat i cirklar, visserligen i olika riktningar men i samma landskap. Den punkten är, enligt Ekman, att vi måste bevara de rester av skogen som ännu finns kvar.

Ebba Lisberg Jensen, fil. dr. i humanekologi, forskare i Miljövetenskap, Malmö högskola och på Centrum för biologisk mångfald, SLU